

Twee Chinakenners

Leonard Blussé

法官狄

RECHTERTIE.NL

Geruime tijd hebben twee sinologen het beeld van China in ons land bepaald: J.J.L. Duyvendak (1889–1954) en R.H. van Gulik (1910–1967), ieder op zijn eigen persoonlijke wijze. Duyvendak publiceerde vertalingen van Chinese denkers en schreef belangwekkende essays over het China van vroeger en nu. Met zijn grote administratieve gave en markante persoonlijkheid was hij op en top een Mandarijn. De briljante Van Gulik belde als jongetje in korte broek bij Duyvendak in Oegstgeest aan met de vraag of de professor hem misschien kon helpen met een lastige passage in een Tang-gedicht. Hij ontwikkelde zich vanuit Chinees perspectief gezien in een niet minder karakteristieke richting: die van reizend Mandarijn.

Zoals in vroeger tijden de geletterde Chinees, na het afleggen van de vereiste staatsexamens, een loopbaan vond in de keizerlijke bureaucratie en een leven lang, eerst in de provincie als *fumu guan* ('vader en moeder ambtenaar') en later als hogere gezagsdrager van hot naar her in het keizerrijk werd overgeplaatst, zo reisde Van Gulik eerst als leerling-diplomaat en later als ambassadeur in 's lands dienst de wereld af. Waren de dagelijkse plichten eenmaal vervuld dan trok hij zich terug in zijn studeerkamer, beoefende de kalligrafie, speelde de *guqin* of vergenoegde zich met literaire vingeroefeningen.

Duyvendak en Van Gulik vertegenwoordigden het ideaal van de 'gentleman-scholar' in de traditie van de Chinese literaat. Terwijl Duyvendak koos voor de centrale cultuur-traditie, begaf Van Gulik zich juist buiten de begrenzungen daarvan.

De Mandarijn

Jan Julius Lodewijk Duyvendak liet zich in 1908 te Leiden inschrijven als student in de neerlandistiek. In de ban geraakt van de meeslepende doceertrant van prof. J.J.M. de Groot koos hij echter weldra voor de sinologische studie. Na vier jaar studeren in Leiden, Parijs en Berlijn werd Duyvendak op voorspraak van zijn leermeester aangesteld als leerling-tolk bij

het Nederlands gezantschap te Peking. Hij werd daarmee de eerste Nederlandse sinoloog die van meet af aan zijn studie op de culturele traditie van de metropool in Noord-China richtte. Deze koerswijziging zou hij later ook rigoureuus in het Leidse onderwijs-curriculum doorvoeren.

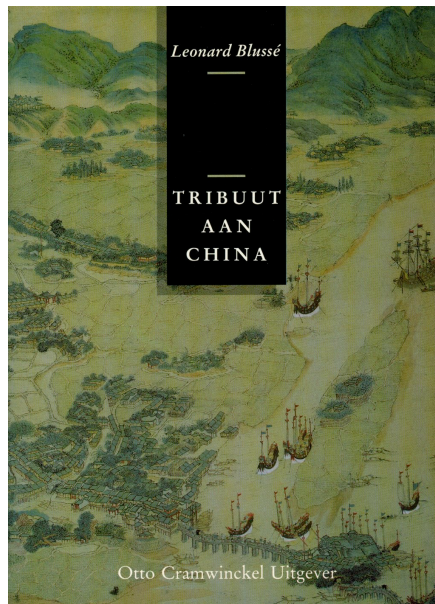
Het China waarin de jonge leerling-tolk terecht kwam, was in volle gisting en transformatie: de staatsexamens waren afgeschaft, een jaar eerder, in 1911, was de republiek uitgeroepen, en om de breuk met het verleden volledig te maken sneden de Chinezen de staarten af, die hen aan de Mantsjoetijd herinnerden. Toch werd met al die symbolische handelingen niet ineens de weg van de maatschappelijke hervormingen ingeslagen. Generalissimo Yuan Shikai, de sterke man van China, schoof weldra de eerste

gekozen president Sun Yatsen opzij en probeerde zelfs de klok terug te zetten door zich in 1915 tot keizer te laten uitroepen. Als gevolg van de heftige protesten van de *warlords*, krijgsheren, in de provincie moest hij ten slotte daarvan afzien.

Even werd ook de Nederlandse legatie in de binnenlandse politieke strijd van China betrokken, toen de nog altijd een staart dragende Mantsjoe-loyalist generaal Chang Xun daar politiek asiel zocht na een mislukte putsch in 1917 om het Mantsjoe-huis in ere te herstellen. Duyvendak heeft in zijn essaybundel *China*

tegen de *Westerkim* zijn ontmoetingen met deze kleurrijke persoonlijkheid interessant beschreven. Niet minder boeiend waren de dagelijkse aantekeningen van de Mantsjoe-prins Jing Shan over de woelige dagen van de Bokseropstand, die Duyvendak via een Engelse vriend Sir Edmund Backhouse in handen kreeg en in 1923 publiceerde.

Dat het kritisch uitgeven van moderne teksten even riskant is als het becommentariëren van klassieke teksten ondervond Duyvendak aan den lijve. Na jaren van twijfel over de authenticiteit van de tekst kwam hij tot de ontdekking door Backhouse te zijn beetgenomen en bekende hij in 1937, aan de hand van nieuwe aan het licht gekomen gegevens, ruitelijk zijn ongelijk. De Engelse historicus Sir Hugh Trevor-Roper die in de jaren zeventig met onverholten

Generaal Chang Xun in gezelschap van de tolken Duyvendak en De Josselin de Jong, Sinologisch Instituut, Leiden.

leedvermaak over de lichtgelovigheid van ‘the Dutch oracle’ de hele zaak nog eens oprakelde in zijn amusante biografie over Backhouse, *Hermit of Peking*, is daarvoor later op gepaste wijze gestraft: hij trapte op zijn beurt in dezelfde val door de vervalste dagboeken van Adolf Hitler als authentiek aan te merken.

Duyvendak verwierf internationale bekendheid door zijn kritische vertalingen van Chinese klassieke denkers, door zijn grensverleggende studies over de grote overzeese expeditie naar Zuid-Azië van admiraal Zheng He in de vijftiende eeuw en door zijn redactionele arbeid samen met Franse collega's als Paul Pelliot en Paul Demiéville voor het sinologische tijdschrift *T'oung Pao*. Onder de vele eerbewijzen die hem ten deel vielen waren eredoctoraten van de universiteiten van Oxford en Princeton.

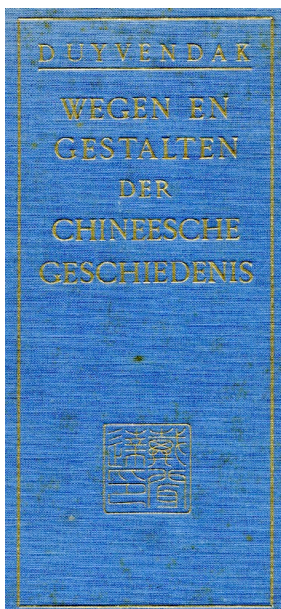
Toch was Duyvendak evenmin als zijn leermeester De Groot, een ‘ivoren toren’-geleerde. Hij richtte samen met vooraanstaande Nederlandse industriëlen het tijdschrift *China* op, een buitengewoon interessante publikatie waarin tussen de twee wereldoorlogen artikelen van wetenschappers en zakenlieden broederlijk zij aan zij verschenen. In december 1930, enkele maanden na zijn inaugurele rede, vestigde hij aan de Leidse universiteit het Sinologisch Instituut en maakte het tot een van de toonaangevende sinologische centra van Europa. Duyvendak vervulde tijdens zijn 35-jarige loopbaan in Leiden tal van functies aan de universiteit,

waaronder die van rector magnificus, en toen in 1953 het Institute of Social Studies in 's-Gravenhage werd opgericht, werd hij als internationaal geleerde tot directeur benoemd. Vele Nederlanders hebben iets van China en haar rijke cultuur mogen proeven via zijn prachtig gestileerde, voor een breed publiek geschreven boeken als *China tegen de Westerkim* (1927), *De hangende driehoek* (1936), *Uren met Chinese denkers* (1941) en het vele malen herdrukte standaardwerk *Wegen en Gestalten der Chinese Geschiedenis* (1935).

Sinologue Extraordinaire

Als er iemand is die begrip, belangstelling en sympathie voor China, zowel binnen als buiten Nederland, daadwerkelijk heeft weten uit te dragen, dan is het wel de Nederlandse ‘Sinologue Extraordinaire’, zoals een Chinese vriend en collega dr. Robert Hans van Gulik noemde. Van zijn talrijke Rechter Tie detectiveromans en verhalen zijn meer dan een miljoen exemplaren verschenen in vele talen. Zij vormen een fascinerende synthese van Van Guliks veelomvattende kennis van de Chinese cultuur, kunst, jurisprudentie en maatschappij. Eén daarvan, de *Vier Vingers*, is in 1964 zelfs uitgekomen als Boekenweekgeschenk; een ander deel, *Fantoom in Foe-lai*, is door prins Bernhard in het Spaans vertaald en onder de titel *Fantasma en Fu Lai* gepubliceerd.

De historische Rechter Tie leefde tijdens de Tang-dynastie (618–907), maar er bestond ook een geromantiseerde Rechter Tie. Het eerste boek dat Van Gulik aan hem wijdde, was een Engelse vertaling van een Chinese roman uit de achttiende eeuw, waarin Rechter Tie een drietal moorden weet te ontrafelen. Hierna

werd Rechter Tie de centrale figuur in spannende plots die de geesteskinderen waren van Van Gulik. De auteur voegde eigenhandig in Chinese stijl uitgevoerde illustraties aan de tekst toe. De Rechter Tie romans waren oorspronkelijk bestemd voor het lezerspubliek in China en Japan om aan te tonen dat er in die landen wel degelijk voldoende materiaal aanwezig is voor de verdere ontwikkeling van het detectivegenre. Maar van meet af aan werden Rechter Tie's avonturen door hun originaliteit en authenticiteit, de spannende intriges en heldere stijl, ook zó populair in het Westen, dat Van Gulik er over de hele wereld bekendheid mee verwierf.

Van Guliks levensloop was even kleurrijk als zijn persoonlijkheid. Geboren in Zutphen in 1910, vertrok hij met zijn ouders in 1915 naar het voormalige Nederlands-Indië, eerst naar Soerabaja en een jaar later naar Batavia, waar zijn vader als arts hoofd werd van de medische dienst van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger.

Zelf was Van Gulik van mening dat deze jaren op Java beslissend zijn geweest voor zijn verdere toekomst. Het Indische wayang-spel boeide hem zo, dat hij op elfjarige leeftijd er een tweehonderd pagina's tellende verhandeling aan wijdde. Zijn liefde voor dieren, onder meer voor apen en paarden, stamt ook uit die tijd, terwijl zijn nieuwsgierigheid naar China werd gewekt door de porseleinverzameling van zijn vader en door wandelingen in de Chinese wijk.

Na terugkeer in Nederland in 1923 volgden de gymnasiumjaren in Nijmegen. Door een toeval ontmoette hij daar de vermaarde dr. C.C. Uhlenbeck, professor emeritus, die hem weldra les begon te geven in zijn eigen specialisme, namelijk Sanskriet en algemene taalwetenschappen.

Ook maakte Uhlenbeck hem gewijs in het uitzoeken van Chinese studieboeken en moedigde hem aan artikelen over Chinese onderwerpen te schrijven. Van Guliks eerste publikatie over een sinologisch onderwerp was *Eenige opmerkingen omtrent de Shih Ching, het Klassieke Boek der Oden*. In de zesde klas van het gymnasium hielp hij professor Uhlenbeck bij de compilatie van een *English-Blackfoot Vocabulary* (taal van een Indianenstam in Noord-Amerika). Hij werd uiteindelijk mede-auteur van dit boek.

Men verwachtte niet anders dan dat Van Gulik na zijn eindexamen als voorbereiding op een academische loopbaan in de linguïstiek zou doorgaan, maar zelf kwam hij tot het besef dat een dergelijke carrière hem niet aantrok en dat hij liefst in een officiële functie terug wilde naar het Verre Oosten, met Indië op het oog. Zijn academische vakken in Leiden werden hierop gericht: Chinees en Japans en daarnaast Indisch Recht, in 1932 afgesloten door een kandidaatsexamen. Hij koos voor zichzelf een Chinese naam, Gao Luopei, en begon zich te bekwamen in de Chinese kalligrafie.

Na het kandidaatsexamen concentreerde hij zich op het Chinees, Japans en Tibetaans met daarbij Sanskriet en Russisch en voltooide zijn opleiding in Utrecht, waar hij in 1934 het doctoraalexamen aflegde met een scriptie over de beroemde Song-schilder Mi Fu. In 1935 promoveerde hij *cum laude* op een studie over de paardencultus in China en Japan en de oorsprong daarvan in India en Tibet.

In zijn studententijd rijpte de gedachte om in China of Japan, en niet in Indië, een werkkring te zoeken; hij solliciteerde bij de Buitenlandse Dienst, werd aangenomen en vertrok in 1935 als jong diplomaat per Transsiberische spoorweg naar Harbin (Mantsjoerije) en vandaar naar zijn eerste post, Tokio. Theoretische kennis opgedaan in de studietijd en confrontatie met de praktijk ter plaatse vereisten aanvankelijk heel wat aanpassing, moeite en intensieve scholing, maar in 1936 begon hij, naarmate de taalbarrière verdween, China en Japan niet meer van buitenaf, doch van binnenuit te zien. In zijn wetenschappelijke belangstelling richtte hij zich voortaan evenwel geheel op China.

Toen hij er achter kwam dat het bespelen van de Chinese luit, de *guqin*, tot de traditionele vaardigheden behoorde van Chinese literati, ja zelfs als hoogste muzikale expressie gold, bekwamde hij zich ook op dit gebied en schreef een standaardwerk: *The Lore of the Chinese Lute*.

Na de Japanse aanval op Pearl Harbor vertrok Van Gulik in 1942 per uitwisselingsschip naar Lourenço Marques (het huidige Maputo) in Mozambique. Uiteindelijk kwam hij na allerlei omzwervingen als Verre Oosten-expert in 1943 in Chongqing terecht, zijn eerste en laatste detachering in China. Deze mag dan wel van kor-

te duur zijn geweest (1943–1946), maar wat een mogelijkheden werden hem daar geboden! Chongqing was namelijk niet alleen de oorlogshoofdstad, maar ook toevluchtsoord voor de crème de la crème van de Chinese geleerden en kunstenaars. Zo werd hij daar onder andere lid van de *Tianfeng Qinshe* ‘Heavenly Wind Lute Association’, waartoe ook grootheden als de geleerde Yu Youren en de warlord Feng Yuxiang behoorden. In 1943 trouwde Van Gulik met de tweeëntwintigjarige Shui Shifang. Zij was de dochter van Shui Junshao, die onder meer consul-generaal van China in Leningrad en burgemeester van Tianjin was geweest. Uit dit huwelijk werden vier kinderen geboren.

In Chongqing verscheen zijn Chinese boek over de Zen-monnik Dong Gao, die het luitspel in Japan had geïntroduceerd. Tegelijkertijd werkte hij aan zijn *magnum opus* over de Chinese schilderkunst, dat uiteindelijk in 1958 in Rome werd uitgegeven onder de titel *Chinese Pictorial Art as Viewed by the Connoisseur*. Na korte plaatsingen achtereenvolgens in Nederland (1946–1947) en Washington (1947–1948) volgden weer drie jaar Japan (1948–1951), waar hij de kans kreeg een nieuwe bibliotheek op te bouwen, nadat hij tijdens de oorlog al zijn boeken had verloren.

Hier kwam ook Rechter Tie om de hoek kijken: in 1949 verscheen van zijn hand onder de titel *Dee Goong An* de reeds vermelde vertaling van een roman met Rechter Tie als hoofdpersoon, het startpunt van een hele reeks van eigen maaksels (meer dan vijftien romans, een aantal korte verhalen plus een aparte serie beeldverhalen). Het begon met de *Klokken van Kao-yang*, geschreven in het ziekenhuis na een galblaasoperatie en de verwijdering van zijn blindedarm. De Japanse uitgever weigerde het te publiceren vanwege de daarin voorkomende misdragingen van boeddhisten, waarop hij een tweede boek schreef, *Labyrint in Lan-fang*. De uitgever vond dat op de omslag een naaktfiguur van een vrouw hoorde. Protesteren hielp niet en zo ging Van Gulik op zoek naar bestaande Chinese historische prenten die daarvoor in aanmerking konden komen. Dit bracht hem op het spoor van een Ming-album met erotische prenten, waardoor de gedachte bij hem opkwam dit album in zijn geheel uit te geven. Het verscheen, voorzien van een uitgebreide wetenschappelijke toelichting en een vertaling van de bijbehorende tekst in een oplage van vijftig exemplaren onder de titel *Erotic Colour Prints of the Ming Period* (1951), en was de voorloper van *Sexual Life in Ancient China* (1961).

Na drie jaar op het ministerie en nog eens drie jaar in de Libanon te zijn geweest, keerde Van Gulik nog twee keer terug naar het Verre Oosten. De eerste keer was in 1959 als ambassadeur in Koeala Loempoe, waar hij met een gevoel van weemoed de vertrouwde ambiance

van zijn jeugd jaren herkende. Hij verleende medewerking aan de oprichting van een Chinese leerstoel aan de National University of Malaya en gaf er ook colleges in Chinese geschiedenis. Dierenliefhebber als hij was, had hij in die tijd gibbons als huisdieren. De tweede keer dat hij in het Verre Oosten kwam, was in 1965 als ambassadeur in Tokio. Ook hier had hij een gibbon als huisdier en zijn laatste werk, in Tokio voltooid, was *The Gibbon in China, an Essay in Chinese Animal Lore*.

In de zomer van 1967 vertrok Van Gulik met verlof naar Nederland maar keerde niet meer terug; op 57-jarige leeftijd overleed hij te 's-Gravenhage.

Bron

Tribuut aan China, Leonard Blussé, Amsterdam 1989, Otto Cramwinckel, pp. 159–166; ISBN 90-71894-07-X (herdrukt als *China en de Nederlanders*, 2008). RechterTie.nl dankt de auteur voor de toestemming tot overname.

Redactionele noot

Ik was nogal verrast door de anecdote uit de inleiding waarin verteld wordt dat Van Gulik als “jongetje in korte broek” bij Duyvendak aanbelde. Barkman vermeldt daar niets over; in zijn biografie komt Duyvendak pas in beeld als Van Gulik in Leiden gaat studeren. Desgevraagd vertelt de auteur: “Dit is een mogelijk apocrief verhaal dat ik als jonge student hoorde van de vrouw van mijn vroegere rector op het Libanon Lyceum, de classicus Arie Hoekstra. Zij had nota bene vroeger met Van Gulik in de klas gezeten in Nijmegen als ik me het goed herinner.”

高
羅
佩